

105231

Vartdalstranda sogelag

25. januar 1994

Erling Rønneberg:
Dobbelt-fortelling
"Soltjeld", Vartdal
Torsdag 9. september 1993 kl. 20.00-22.00
(på 70-års dagen)

Møteleder: Jakob Gjersdal
Antall tilhørere: 120

Fellessang:

Som innledning: Millom bakkar og berg ut med havet
Etter pausen: Alltid freidig når du går
Til avslutning: Å leva, det er å elska

MINE TO HEMMELIGE RADIOSTASJONER PÅ
SUNNMØRE UNDER KRIGEN: HAGA PÅ TOR-
HOLMEN NORD FOR ÅLESUND 1944-45 OG
TURID OPP FOR RJÅNESET VED VARTDALS-
FJORDEN VÅREN 1945

AASEN, IVAR

610.

Tone av L. M. Lindeman.

Mellom bakkar og berg utmed havet
heve nordmannen fenge sin heim,
der han sjølv heve tuftene grave
og sett sjølv sine hus oppå deim.

Han såg ut på dei steinute strender;
det var ingen som der hadde bygt.
«Lat oss rydja og byggja oss grender,
og så eiga me rudningen trygt.»

Han såg ut på det bårute havet;
der var ruskut å leggja ut på;
men der leikade fisk nedi kavet,
og den leiken, den ville han sjå.

Fram på vinteren stundom han tenkte:
Gjev eg var i eit varmare land!
Men når vårsol i bakkane blenkte,
fekk han hug til si heimlege strand.

Og når liene grønkar som hagar,
når det laver av blomar på strå,
og når netter er ljose som dagar,
kan han ingen stad venare sjå.

21. Alltid freidig

C. E. F. Weyse.

Alltid freidig når dugår vei - er Gud tør
kjen - ne, selv om du til må - let når
først ved ver - dens en - de.

Aldri redd for
mørkets makt,
stjernene vil lyse;
med et fadervår i pakt
skal du aldri gyse.

Kjemp for alt
hva du har kjærte,
dø om så det gjelder,
da er livet ei så svært,
døden ikke häller!

Chr. Richardt.

VASSBOTN, ANDERS

526.

Tone: I alle de riger, eller K 254.

Å leva, det er å elska / det beste di sjel fekk nå;
å leva, det er i arbeid / mot rikare mål å trå.

Å leva, det er i livet / å finna det største verd;
å leva, det er å vinna / til sanning i all si ferd.

Å leva, det er å leggja / all urett og lygn i grav;
å leva, det er som havet / å spegla ein himmel av.

FØRSTE DEL

FORSPILLET

Jeg føler meg på mange måter som en forbryter som vender tilbake til åstedet når jeg nå etter vel 48 år vender tilbake til Vartdalstranda.

DE ANDRE

Knut Flåskjer. Sverre Flåskjer. Jostein Kleiva. De var jevne, alminnelige mennesker. De balte med tusen små ting hver dag. Knut langs vegene. Sverre i skolestua. Jostein på gården. De tilhørte den samme hverdag som vi alle gjør. De var gift. De hadde kone og barn. De hadde sikkert sine gleder og sine sorger.

Nesten alle ville ha en alliert seier og et tysk nederlag under krigen. Men det var få som ville ofre noe eller våge livet. Nesten alle sa nei når det kom folk vestfra over havet og bad om hjelp eller ei handsrekning.

Knut. Sverre. Jostein. De sa alle ja da jeg kom fra England for å opprette en hemmelig radiostasjon i fjellet opp for Vartdalsfjorden. Jeg trengte hjelp til å komme på land og til å få båret utstyret opp i fjellet. De sa ja. De var villige til å ofre tid og krefter. De var villige til å våge livet. Om de var riktig klar over hvor farlig det var, det spillet som de nå hadde gitt seg i kast med - det vet jeg ikke.

Men det var dødsstraff for å hjelpe en agent som var kommet inn på tysk-okkupert område fra en fiendestat, i dette tilfelle England. Det gjaldt mottak. Det gjaldt transport. Det var til og med dødsstraff for å ha kjennskap til oppholdsstedet til en agent og ikke å melde fra om dette til det tyske sikkerhetspoliti, Gestapo.

Det var ingen tomme trusler. 40 000 norske menn og kvinner ble arrestert av tyskerne under krigen. 363 menn og 3 kvinner ble henrettet for bistand til fienden, som det het. 38 menn og ei kvinne ble pint i hjel under forhør av Gestapo. 43 tok sitt eget liv.

Når jeg sier at jeg på mange måter føler meg som en forbryter som i dag har vendt tilbake til åstedet, er det fordi det var jeg som brøt inn i hverdagen til Knut og Sverre og Jostein. Det var jeg som utsatte dem for tortur og død. Det var jeg som utsatte familiene deres for trengsler og sorg.

Knut Flåskjer. Sverre Flåskjer. Jostein Kleiva. De var eldre enn meg av år. Men de var sivilister. De var nybegynnere. De var amatører, med et visst unntak for Sverre som hadde ulovlig radio, og som hadde vært borte i illegale aviser. Kanskje tenkte de at det jo alltid helst vil gå godt.

Men det holdt på å gå galt.

JEG

Jeg var ung av år og hadde hverken kone eller barn å ta hensyn til. Men jeg hadde foreldre og en yngre bror hjemme. Min far satt som gissel i Grini konsentrasjonsleir utenfor Oslo i 1941 fordi min eldre bror hadde reist til England.

Jeg hadde 3 års erfaring i motstandsarbeid hjemme i Norge bak meg og siden 1/2 år på radioskole og commando-trening i London. Jeg var med mine unge år veteran i det farlige spillet.

MIN BAKGRUNN

Jeg hadde vært med i motstandsbevegelsen siden 1941 - i 1942 og 1943 i heltidsarbeid med illegale aviser. Illegal betyr ulovlig. Men under krigen gikk ordet inn i det norske språk som en hedersbetegnelse på motstandsarbeidet mot tyskerne og nazistene.

Det var de illegale avisene som erstattet den frie norske presse og kringkasting som var kneblet av tyskerne under krigen. Det var de samme avisene som spredte hjemmefrontens paroler eller direktiv om hvordan man skulle forholde seg i de forskjellige situasjoner.

Det lever i dag igjen ca. 800 000 av dem som var gamle nok til å oppleve krigen. Det vil si at det av vår befolkning på ca. 4 250 000 bare er 1/5 som ved egne opplevelser fra skolealder eller som voksne har personlige minner fra Norge i krig og okkupert. Enda færre enn denne fem-delen kan ha hatt illegale aviser mellom hendene.

For dem som har vokst opp etter krigen - og det er jo da langt de fleste - må disse avisene i dag virke som mer enn skrable saker.

Her er et knippe illegale aviser:

"17. mai 1943"

Navnløs: Leik i skolegården

" : For sannhet og rett

"Radio-nytt": Nr. 22 - 23. mars 1943 - 3. årgang

"London-radio": Nr. 42 -6. april 1943 - 3. årgang

"Fri Fagbevegelse": Nr. 2 - 15. januar 1943 - 3. årgang

"Friheten":Nr. 9 1943 - Kamporgan for norske patrioter

"Hvorfor og hvordan man må forsikre": "Det frie Norge" - Nr. 3 - 3. årgang - Mars 1943. I falsk innpakning. Utgitt av London-regjeringen. Sluppet ned fra fly eller smuglet inn i landet over svenskegrensen.
"Håndslag": Fakta og orientering for nordmenn. Nr. 2 - 15. juni 1942. Stockholm. Smuglet inn.
Til Norges bønder. Uten navn. Uten år.
Til bønder i Møre og Romsdal. Uten år. Uten navn.

Skrale å se til. Ja vel. Men det var dødsstraff også for å framstille, skaffe eller utbre meddelelser eller andre ting som kunne skade tyske interesser. Det var dødsstraff bare for å ha hos eller på seg en illegal avis uten øyeblikkelig å levere den til nærmeste tyske eller norske politimyndighet.

Heller ikke dette var tomme trusler. 62 personer ble henrettet som følge av arbeidet med illegale aviser. 140 omkom i fangenskap i Norge eller Tyskland eller på annen måte.

Her er:

Bønder! Det står til dykk! Til "Jøssing"-bøndene i Møre og Romsdal. Uten år og navn.

Den skiller seg ut fra andre illegale aviser fordi den ikke har norske "æ"-er, "ø"-er eller "å"-er.

Den er skrevet av meg på en skrivemaskin stjålet fra en tysk offiser under felttoget i 1940. Det var en bærbar Remington. Siden maskinen var tysk, manglet den de norske bokstavene, og avisene var og er derfor lette å identifisere.

Her er skrivemaskinen.

Avisene mine ble mangfoldiggjort på en hånddrevet stensilmaskin i et kjellerrom i posthuset i Alesund, med tyske soldater i to av de tilstøtende rom.

Her er for øvrig den første advarselen mot Henry Rinnan, maskinskrevet på en annen maskin i Alesund tidlig på våren i 1943.

Og fulgt opp med en ny advarsel et par måneder senere.

Hadde man lyttet til disse advarslene, ville stor ulykke og mange liv ha vært spart.

Om Henry Rinnan mer senere.

Jeg bygget også ut en kanal fra Oslo til Alesund og omvendt. Gjennom denne kanalen ble det sendt en mengde illegale aviser til Alesund og Sunnmøre.

Høsten 1943 ble jeg så bedt om å komme til Oslo for å starte et illegalt studentblad "Vi studenter". Det skulle styrke motstanden mot tyskerne og nazistene blant studentene ved Universitetet.

Her er første - og siste - nummer av "Vi studenter"

Det kom nemlig ut med bare ett nummer. Manuskriptet til nr. 2 ble funnet i lommen på sjefen for den illegale presse i Oslo da han ble arrestert av Gestapo i november 1943, og jeg måtte flykte. I februar 1944 gikk så Gestapo til aksjon mot dem som var igjen, og som de hadde fått navnene på. 131 personer ble arrestert i forbindelse med det som senere er blitt kalt pressekrakket. De fleste av dem ble stygt torturert. Mange mistet livet.

Min flukt gikk med tog fra Oslo til Andalsnes, med lokalbåt fra Andalsnes til Ålesund, med hurtigrute fra Ålesund til Sandnessjøen, med lokalbåt fra Sandnessjøen til Hemnesberget, med buss fra Hemnesberget om Korgen til Bleikvassli, til fots fra Bleikvassli til Røssvassbukta, med robåt over Røssvatnet til Rådliia - og endelig på ski fra Rådliia over grensen til Sverige

Det var en fluktrute på 1 600 kilometer. En flukt som tok 14 dager. Jeg reiste alene, med falsk identitetskort, falske reise-tillatelser og falsk grensesonebevis. Det ville helst gå godt.

JEG BLIR REKRUTTERT

Vinteren 1943-44 oppholdt jeg meg så i Sverige, og der ble jeg spurt om jeg var villig til å reise tilbake til Norge som hemmelig agent med radiosender for å sende meldinger til London om den tyske skipstrafikken langs kysten. Jeg husker ikke hvem som spurte meg. Jeg ble ikke intervjuet. Jeg måtte ikke gå gjennom noen prøve.

Grunnen til at jeg ble spurt, var nok min erfaring i motstandsarbeidet og de egenskapene som erfaringen viste at jeg hadde. Jeg var rolig og forsiktig, men samtidig rådsnar. Jeg var sky og tilbakeholdende, grå å se på og forsvant i en mengde. Jeg ble ett med mengden samtidig som jeg skiftet farge etter omgivelsene. Jeg talte dannet riksmål i Oslo. Jeg snakka nynorsk på Torholmen. Jeg var student i Oslo og emissær under flukten til Sverige.

Det hadde vært deprimerende å være flyktning. Jeg følte meg rotløs og uten noen oppgave i kampen mot nazismen. Nazismen var av det onde, og det onde skulle man ikke frykte, men slåss mot.

Nå fikk jeg sjansen til å gjøre en innsats igjen, og det nettopp på det område hvor jeg følte at jeg kunne gi mest: i motstandskampen hjemme - og med bare meg selv å stole på. Jeg foretrakk rollen som usynlig soldat - med alt hva det måtte innebære av ensomhet og farer.

Jeg svarte ja på forespørselen.

Jeg var blitt rekruttert av det som viste seg å være britenes hemmelige etterretningstjeneste, opprettet like etter den første verdenskrig, Secret Intelligence Service eller SIS som den ble kalt. SIS hadde igjen et nært samarbeid med FO II, Forsvarsdepartementets etterretningskontor i London.

Hovedoppgaven for oss SIS-agenter i Norge var å passe på og å melde fra til Sentralen i London, også kalt Home Station, om den tyske skipstrafikken på norskekysten. Vi måtte derfor ligge nær skipsleia, med utsikt til denne. Våre meldinger skulle igjen danne grunnlag for angrep av allierte fly- eller sjøstridskrefter. Radiosender var eneste mulighet til å få meldingene hurtig nok fram.

RADIOSKOLE OG COMMANDO-TRENING

I mars 1944 reiste jeg med den såkalte Skottlandsruten fra Stockholm til Storbritannia. Flygeren fløy i nattens mulm og mørke - jo dårligere været var desto bedre - for å unngå at flyet skulle bli skutt ned under overfarten. Våren og sommeren 1944 satt jeg så på skolebenken igjen, denne gang en dagskole midt i London. Det var en 8-10 elever i "klassen".

Vi ble drillet fra morgen til kveld 6 dager i uken. Morsenøkkelen var det helt sentrale. Vi skulle lære å sende klart og hurtig, og vi skulle lære å ta imot telegrammer. Men vi kunne selvfølgelig ikke sende eller ta imot i klar tekst. Vi måtte lære å sette telegrammene opp i kode og å dechiffrere dem når vi tok imot. Vi kunne selvfølgelig ikke regne med å oppsøke noen radioreparatør om noe skulle gå i stykker eller senderen ikke skulle fungere, så vi måtte lære alt om radiosettet for å kunne være selvhjulpne.

Det var skipstrafikken vi skulle passe på og rapportere, og vi ble drillet i å kunne gjenkjenne tyskernes mangfold av krigsskip og handelsskip og i alt som dertil hørte, bedømmelse av eskorte, kurs og fart m.v. Vi lærte også om vær og vind. Vi skulle kunne ta observasjoner og sende meldinger om været hvis angrep fra luft eller sjø foresto.

Det var en hard skole. Alt foregikk under høytrykk. Allierte fly- og flåtekommandoer skulle fra høsten 1944 av for alvor rette søkelyset mot norskekysten. Det var derfor om å gjøre å få hver enkelt av oss såkalt "operative", slik at vi kunne sendes tilbake over Nordsjøen for å gjøre nytte for oss så snart høstmørket tillot at trafikken med Shetlandsbussene ble tatt opp igjen.

Men før hjemreisen måtte jeg gå gjennom et 3-ukers commando-kurs. Det var det hardeste jeg har vært med på. Det foregikk på en forlegning i utkanten av London. Vi hadde lange utmarsjer, krøp under piggtådsperringer, klatret i taustiger. Vi lærte å skyte med revolver og å kaste håndgranater.

Og vi lærte "the art of silent killing" - drap uten lyd. Vi lærte bruken av commando-dolk, skarp som et barberblad. Hvordan man nærmet seg en fiende bakfra, grep ham over nese og munn med den ene handa og med den andre stakk dolken gjennom halspulsåre og strupe og opp i hodet...

Her er commando-dolken.

Det eneste vi ikke lærte om - hverken på dagskolen eller på commando-kurset - var om faren for at radiostasjonen skulle bli peilet inn av tyskerne, og om hvordan vi skulle forholde oss dersom så skjedde. Om det skyldtes at SIS-ledelsen undervurderte peilefaren, eller om de ganske enkelt ikke tok hensyn til den fordi de ønsket å holde en stasjon gående på et sted så lenge som mulig, vet jeg ikke. Om et eneste telegram fra en radiostasjon skulle medvirke til at et middels stort tysk forsyningskip ble senket, ville det i krigens målestokk for SIS-ledelsen sannsynligvis ha oppveid tapet av stasjonen og agenten og folkene rundt ham.

En sabotør kunne holde seg i skjul før og etter at jobben var gjort. En radiotelegrafist kunngjorde at han var til stede hver eneste gang han sendte.

Meg kom dette forholdet og tyskernes effektivitet når det gjaldt peiling nær til å koste livet...

Om innpeiling mer senere.

OPERASJON HAGA

Natten til den 23. august 1944 ble jeg så satt i land på Erkna av ubåtjageren "Hessa", en av de 3 moderne amerikanske ubåtjagerne som den såkalte Shetlandsgjengen hadde overtatt i 1943. Bare vintersesongen 1944-45 gjorde disse ubåtjagerne over 70 turer over Nordsjøen. De satte i land over 100 mann og over 100 tonn med våpen og utstyr. De hadde ingen tap.

Å TJENE TO HERRER

Erkna er en naken, liten øy ytterst mot havet, forreven og vær-bitt. Øya har trolig vært bebygd en gang i tiden, men folket skal ha kommet bort på sjøen.

På Erkna var det en hule, Sauehola. Navnet minner om at øya har vært brukt til beite for sauer fra Giske om sommeren.

Mannskapet på "Hessa" bar alt utstyret til radiostasjonen opp til denne hula og lagret det der før ubåtjageren satte kursen tilbake til Shetland. Det var ikke lite utstyr det dreide seg om. Halvannet tonn. 53 trekasser med en sink-kasse inne i, hermetisert med sink-lokk slik at innholdet skulle kunne tåle både fuktighet og lengre tids lagring under ugunstige forhold. Parafinkanner. Oljefat. Pluss. Pluss.

4-5 kilometer innenfor Erkna ligger flere større øyer, Vigra, Giske, Godøy. Det var tyske fort, peilestasjoner og vaktstasjoner på dem. 10-12 kilometer innenfor disse øyene igjen ligger Ålesund.

På Erkna var det et bemannet fyr, og i fyret bodde en vokter med sin kone og et lite barn.

I dag er fyret helautomatisert. Det er Kystfartsverket som nå har ansvaret, og skal de rette på en feil, bruker de helikopter. Det er for risikabelt å gå oppunder land med båt, selv i maksvær.

Under krigen gikk man fra Shetland rett på Erkna, uansett vær, og det gikk alltid bra. Det var ikke første gang fyrvokteren hadde fått besøk vestfra og heller ikke første gang han hjalp besøkende videre. SIS i London hadde oppgitt brødrene Johan og Sverre Roald på Vigra som mine framtidige kontakter, og gjennom fyrvokteren ble jeg satt i forbindelse med dem.

Johan og Sverre hadde fiske som hovednæring. Ellers hjalp de faren på den vesle gården deres. De var begge veteraner i det militære motstandsarbeidet. De hadde faktisk vært med helt siden sommeren 1940 da de hjalp en flokk englandsfarere med båt ut av landet. Nå var Johan og Sverre de viktigste kontaktene og medhjelperne for Kompani Linge og for Milorg i distriktet.

Kompani Linge var navnet på en spesialavdeling satt opp i Storbritannia for å utføre oppdrag i Norge. Personellet ble kalt linge-karere etter kompaniets første sjef, kaptein Martin Linge. Avdelingen var underlagt Special Operations Executive eller SOE som organisasjonen ble kalt. Den var opprettet i 1940 med ansvar for å drive sabotasje utenfor Storbritannia. Milorg var navnet på den hemmelige militære motstandsorganisasjonen i Norge. Både SOE og Kompani Linge hadde et nært samarbeid med FO IV, Forsvarsdepartementets militærkontor i London.

Det Johan og Sverre ikke visste da jeg kom - og som heller ikke jeg visste - var at de to organisasjonene, SOE og SIS, til dels opererte mot de samme mål i tysk-okkupert område i Norge uten at kontakter og agenter ble orientert. Vi var da heller ikke klar over den uheldige rivalisering som eksisterte mellom dem i London, en rivalisering som forplantet seg til Norge, og som førte til dårlig samordning og økt risiko for opprulling.

Dette forhold var en hovedårsak til Tølavåg-tragedien i april 1942, da alt skapt av menneskehender i det vesle fiskeværet Tølavåg på øya Sotra utenfor Bergen ble brent ned eller sprengt bort. Alle menn ble ført til Tyskland, der nær halvparten omkom, og kvinner og barn ble internert. Tragedien førte også til at illegale grupper både på Vestlandet, Sørlandet og i Oslo-området ble sprengt, og at et større antall personer ble arrestert og henrettet.

Et tilsvarende samrøre fikk vi nå på Sunnmøre ved at Johan og Sverre kom til å tjene to delvis rivaliserende organisasjoner. I realiteten fikk Johan og Sverre to herrer. De fortsatte å

arbeide for Kompani Linge og Milorg i distriktet, samtidig som de ble mine viktigste kontakter og medhjelpere. Etter hvert beslagla jeg mer og mer av deres tid og krefter, og linge-karene og Milorg i Ålesunds-området ble naturlig nok fortørnet.

I London protesterte SOE overfor SIS mot at jeg langt på veg hadde overtatt Johan og Sverre. SOE kom ingen veg med protestene. I forholdet mellom SOE og SIS hadde SIS første-prioritet på grunn av den verdien som ble tillagt meldingene om tyske flåte- og skipsbevegelser i norske farvann. Det gjorde naturlig nok linge-karene og Milorg hjemme bare enda mer fortørnet.

Man kan spørre hvordan det kunne ha seg at SIS la opp til det samme livsfarlige samrøret på Sunnmøre som hadde ført til Tælavåg-tragedien. Samrøret kunne bare føre til at den ene trakk den andre med seg i en eventuell opprulling. Svaret lå igjen i den betydningen de allierte tillat sjømilitære etterretninger - og i det forhold jeg var inne på innledningsvis. Vi var få her i landet.

Det var vanskelig å få tak i nye folk i motstandsarbeidet. I krigens siste år var det praktisk talt umulig. Derfor måtte de motstandsfolkene som tyskerne enda ikke hadde tatt, og som fortsatt var i virksomhet, utnyttes maksimalt - selv om det gikk på bekostning av sikkerheten.

Det var jo faktisk det som også skjedde i 19. april 1945 da man bare takket være den tyske kapitulasjonen 8. mai unngikk et nytt og større Tælavåg på Sunnmøre.

Men la meg ikke foregripe begivenhetenes gang -

TORHOLMEN

Den første uken førte jeg en noe omflakkende tilværelse. Det tok tid for Johan og Sverre å finne det beste observasjons- og oppholdssted for *HAGA* som var navnet på den radiostasjonen jeg skulle opprette. Valget falt på Torholmen.

Torholmen er 850 meter lang og 200 meter bred på det bredeste. Høyeste punkt er 16,5 meter over havet. Det skråner sakte ned mot sjøen på sørsiden. På nordsiden er det brattere. På den østre halvparten var det åker og eng. Mot vest var det berglendt med litt gress og lyng og noen forblåste busker.

Her skulle Gamle-Tor ha ryddet og bygd i førstningen av 1700-tallet. Han og sønnen hans og sønnen hans igjen skulle ha kjørt 40 000 lass stein på sjøen. Det ble til før til en hest, et par kuer, en okse og og noen sauer.

Torholmen hadde vært og var fortsatt en typisk en-familie holme. Her bodde nå Lars med sin gamle mor og sine to søstre. Han var fisker og småbruker. De hadde fått elektrisk lys i 1924, men hadde ikke telefon. Ingen rutebåt anløp.

Som fyrvokteren på Erkna hadde Lars Torholm hatt besøk vestfra og hjulpet folk videre. Det var imidlertid første gang at Lars tok en pensjonær i huset, på så usikre vilkår og for så lang tid. Hans mor trodde at jeg var rømt fra den såkalte arbeidstjenesten, en nazistisk utskrivning av fem årsklasser norsk ungdom, med det endelige siktemål at de skulle kunne settes inn som hjelpetropper for tyskerne på Østfronten.

Torholmen var på mange måter et sted vel egnet for mitt bruk. Nærmeste bebodde øy, Kalvøya, lå et par kilometer borte. Det var et par kilometer inn til Hamnsund på fastlandet. Hvis jeg holdt meg innendørs så lenge det var dagslys, skulle jeg derfor være sikker på at jeg ikke ble oppdaget av fremmede. Men skulle jeg bli peilet inn av tyskerne og de skulle foreta en razzia, ville jeg være solgt.

Som observasjonssted lå Torholmen godt til. Jeg bodde på et loftsrom som vendte mot vest. Fra vinduet hadde jeg god utsikt over skipsleia og innseilingen til Alesund havn 5-6 kilometer borte. Fra ei takglugge som vendte mot nord, kunne jeg når jeg stod på en gammel skolepult ha utsyn over skipsleia i retning Haramsøy i flere mils lengde. Men på grunn av de relativt lange avstandene var jeg helt avhengig av at det var dagslys, og dagene ble kortere og kortere.

Jeg kom til Torholmen natten til den 1. september 1944 og ble der i noe over 6 måneder. Jeg fikk radiokontakt med London ved første forsøk og hadde siden ingen problemer med forbindelsen. Jeg tilbragte dagen ved et lite bord på mitt vestvendte loftsværelse - ved vinduet med kikkerten rettet mot skipsleia, over kodeboka eller ved radiosenderen.

Her er kikkerten, en stor av amerikansk fabrikat.

Til kodingen brukte jeg en chifferbok med helt tilfeldig tallmateriale. Det fantes bare to slike bøker. Den ene hadde jeg. Den andre hadde Sentralen i London. Når jeg hadde brukt en chifferside, tilintetgjorde jeg den. Det kunne derfor ikke bli noen "baklengs" opprulling.

Jeg hadde et såkalt Mark VII sett eller parasett, det minste settet SIS hadde under krigen. Det kunne plugges direkte til lysnettet. Settet bestod av en liten stålboкс, ca. 20 cm bred og 10 cm høyt og veide mindre enn 2 kilo. Boksen inneholdt både sender og mottaker og alt nødvendig tilleggsutstyr som telegrafnøkkel, antenne-tråd (jeg brukte innendørs antenne), høretelefoner m.v. Settet fungerte utmerket på dagtid. Men det ble for svakt for kontakt om natten, noe jeg skal komme tilbake til.

Jeg var hele tiden frisk og sov godt. Det ble naturlig nok et ensomt og til tider noe ensformig liv. Jeg holdt til på loftet dag ut og dag inn. Jeg kunne som tidligere nevnt ikke gå ut, mens det enda var lyst, av frykt for å bli observert av folk som holdt til på Kalvøya eller i Hamnsund. Jeg gikk gjerne en tur over holmen om kvelden, etter at det var blitt mørkt. Det var eneste anledning jeg hadde i det daglige til frisk luft og mosjon. Etter

som ukene og månedene gikk, ble gå-turene sjeldnere og stadig kortere.

Jeg var ikke egentlig redd, men jeg var alltid på vakt. Jeg visste aldri hva som kunne skjule seg i mørket. En uvant lyd, en ny og fremmed skygge i skinnet av månen kunne få meg til å reagere. Jeg hadde alltid revolveren, en 7,65 mm automatpistol, i lommen. Hadde jeg før holdt hardt om revolveren, grep jeg nå dobbelt hardt.

Her er revolveren, en Webley & Scott 7.65 automatpistol.

Den eneste avvekslingen var når Johan og Sverre kom på besøk. De kom og reiste med motorbåten sin ved nattetid, gjerne en eller et par ganger i uken. De kom med meldinger av ymse slag. De kom med nye forsyninger fra lageret på Erkna. De fortalte siste nytt om tyskere og Gestapo.

Det hendte fra tid til annen at Lars og jeg - en sjelden gang jeg alene - tok robåten ut til Blindheimsvika på Vigra for å hilse på Johan og Sverre. Vi hadde alltid ærend. Det var en rotur på 10 kilometer hver veg, alltid ved nattetid. På vegen måtte vi ro forbi to tyske vaktstasjoner og passere skipsleia.

Disse nattlige utfluktene forløp ikke alltid like hyggelig for Lars og meg. Jeg skal nevne bare et par eksempler.

En natt syntes nok vaktposten på en av stasjonene at vi var kommet vel nær, og vi fikk en lyskaster på oss og en serie skremmeskudd etter oss. En annen natt befant vi oss i robåten midt i skipsleia i Valderhaugfjorden da vi møtte en tysk konvoi. Vi hørte maskindur. Det ble en revne i skydekket, og mørklagte skip dukket med ett fram i lys av månen. - Vi rodde bokstavelig talt så blodet fra neglene sprang.

Allerede i begynnelsen av oktober fikk jeg via Johan og Sverre melding om at tyskerne nå var klar over at det var opprettet en fiendtlig skipsradiostasjon i Ålesunds-området. Jeg forespurte London om faren for å bli peilet inn, men fikk ikke hverken før eller siden noe svar.

Det var faktisk forholdet til nettopp London som i de første månedene skapte flest bekymringer og satte nervene på den alvorligste prøve.

Jeg skal denne gangen nevne bare ett av mange eksempler.

Den 24. oktober 1944 ble lokalrutebåten "Eira" angrepet av allierte fly da den skulle legge ut fra Haramsøya for å krysse skipsleia over til fastlandet. 5 fly kom i bølger. Det ble kastet bomber mot båten og pløyd over dekket med mitraljøseild. Det ble skutt med mitraljøser også på mennesker som var havnet i sjøen. Angrepet varte i 20 minutter, til "Eira" tok grunn. 15 norske sivilpersoner ble drept og et stort antall såret. Det var ingen tyskere med båten.

Sverre og Johan kom på besøk sent om kvelden. De var som Lars og jeg virkelig opprørt over overgrepet, og det endte med at jeg bestemte meg for å gi uttrykk for vår harme overfor London. Neste dag sendte jeg derfor et telegram hvor jeg sterkt beklagde det som hadde hendt, og med klar beskjed om at hvis noe tilsvarende overgrep skulle gjenta seg i mitt distrikt, ville *HAGA* bli stengt for resten av krigen. Noe svar kom ikke på dette telegrammet heller.

Nå vet jeg at angrepet mot "Eira" var ledd i en større operasjon den dagen mot skipstrafikk i Ålesunds-distriktet. Et britisk hangarskip lå 40 kilometer vest fra Vigra. Omkring 30 Mosquito jagerbombefly gikk til angrep på kystradiostasjoner, på kanonbatterier, på tyske skip i Breisundet - og altså på vesle "Eira".

Oktober gikk. November kom og gikk. Dagene ble kortere og nettene lengre. Den daglige tid for observasjoner og sending skrumpet stadig inn.

I tillegg kom at det ble slutt på all skipstrafikk i dagslys. Jeg vet nå at det var admiral von Schrader i Bergen, sjef for den tyske marine i Vestnorge, som på grunn av stadig flere angrep av allierte fly og sjøstridskrefter på skip i tysk fart vinteren 1944-45, hadde lagt ned forbud mot all trafikk i dagslys uten særskilt tillatelse.

Jeg reiste til Ålesund i julen og oppsøkte en gammel medarbeider fra min tid i den illegale presse. Han var nå blitt aktiv på etterretningssiden og kunne regelmessig sende meg lister over skipstrafikken til og fra Ålesund havn, og via kontakter på havnekontoret også sende meg forhåndsmeldinger om skipsavganger fra Ålesund. En mellommann på Valderøya skulle bringe listene og meldingene til meg ved nattetid.

Hvis jeg skulle nå fram til Sentralen i London før meldingene var blitt for gamle, var det tvingende nødvendig at jeg fikk en sterkere sender slik at jeg kunne oppnå forbindelse ved nattetid. Jeg ba derfor om å få et Mark XV sett sendt over fra Shetland så snart som råd.

Mark XV bestod av to forskjellige lakkerte trekasser, en for senderen og en for mottakeren. I tillegg kom en transformator i form av en metallboks. Vekten var over 20 kilo. Settet var tungt og uhåndterlig, men det hadde en stor fordel: Med det var jeg garantert forbindelse med Sentralen i London også ved nattetid.

Her er Mark XV, senderen og mottakeren.

Jeg fikk straks positivt svar fra London, og allerede natten til den 11. januar hadde Sverre, Johan og jeg et møte med ubåtjageren "Vigra", skipper kapteinløytnant Leif Larsen, i Skorpesundet mellom Skorpa og Nerlandsøy. Det var Indolf Godøy fra Godøya som fraktet oss. "Vigra" hadde med ikke bare det nye radiosettet, men også nye forsyninger til radiostasjonen min. Vi dro derfor utenskjærs til Erkna og losset der. Mørkere kunne ikke natten ha

vært. Mer urent kunne heller ikke et farvann være. Større sjømannskunst enn Indolfs kunne ingen ha prestert.

"HAGA" PEILES INN

Dessverre fikk jeg aldri brukt Mark XV. Settet ble kort tid etter mottaket gjemt på Torholmen og tatt fram igjen først etter krigen.

Kompani Linges telegrafister fikk instruksjon og opplæring i faren for å bli peilet inn og i hvordan de best skulle beskytte seg mot den. De hadde instruks om å flytte etter få uker til et nytt sted for å forsinke eller avverge faren. Slik flytting ble vurdert som mindre farlig enn å bli på samme sted over lengre tid.

Vi fikk ingen instruksjon og opplæring i peilefaren, og ingen instruks om å flytte etter en tid. Tvert imot. Jeg hadde pr. telegram forespurt London om faren for å bli peilet inn etter at jeg i begynnelsen av oktober 1944 hadde fått melding om at tyskerne nå var klar over at en skipsradiostasjon var opprettet i Ålesunds-området, og at de var i ferd med å peile den inn. Jeg hadde ikke fått noe svar i det hele tatt.

Jeg vet nå at tyskernes peileorganisasjon i virkeligheten var uhyre effektiv. Fra spesialutstyrte store stasjoner i Polen, Tyskland og Frankrike ble det foretatt krysspeiling av enhver ny sender. Resultatet av peilingen ville bli en trekant som viste hvor senderen var plassert rent geografisk, f.eks. i Vestnorge. Så kunne den mer finmaskede krysspeilingen begynne for å begrense letingen til et bestemt stykke av norskekysten, f.eks. Ålesundsdistriktet. Gestapo i Ålesund ville bli alarmert og lokale peilestasjoner, peilebiler og peilebåter mobilisert. I tillegg ville spesialopplært mannskap med små bærbare apparater bli satt inn. Hvis man ved denne detaljpeilingen oppnådde å komme innenfor en avstand av 1,5-2 kilometer mens sendingen pågikk, ville man befinne seg innenfor det såkalte "jordbølge"-området der nøkkel-slagene slo avslørende igjennom radio- og peileapparatene. Spillet ville vanligvis være slutt.

Jeg var i en avstand av 5-10 kilometer omgitt av 3 peilestasjoner på land: på Vigra, på Giske og på Aksla i Ålesund. 3 kamouflerte fiskefartøyer med peileapparater om bord patruljerte til stadighet skipsleia nord for Ålesund og Ellingsøyfjorden. Den best kjente og mest beryktede av disse peilebåtene var "M 50 VS", med norsk skipper og mannskap og med tyske soldater med avansert peileutstyr om bord. Den var jeg mest redd for.

I begynnelsen av januar kunne Lars fortelle at 4 tyske soldater hadde gått på ski over Gamlemsfjellet. De hadde hatt gode kart med seg, og de hadde undersøkt alle hytter i fjellområdet grundig. Hva Lars og heller ikke jeg den gang kunne vite, var at de hadde hatt med seg små peileapparater båret i et belte.

I midten av januar kunne Lars så fortelle at Gestapo vurderte å ta ut hovedsikringen for el-forsyningen til de enkelte øyene mens sendingen var i gang. På det viset håpet man å kunne lokalisere senderen til en bestemt øy.

Lars var en mann av meget få ord. Han sa ikke mer -

Og jeg fortsatte å sende. Jeg hadde enda ikke fått svar fra London på min forespørsel av oktober forrige år om peilefaren.

Så en morgen ved månedsskiftet januar/februar satt jeg ved bordet foran vinduet mitt og sendte. Jeg satt der med hodetelefonen på og tikket signaler. Varslingssansen - hørselen - var naturlig nok konsentrert om å sende og å ta imot morsesignaler i form av prikker og streker.

Jeg var midt i et lengre telegram da jeg kom til å kaste et blikk ut av vinduet og oppdaget en båt dukke fram bak vestpynten av Torholmen. Det var "M 50 VS". Den måtte ha ligget i en vik vest for Torholmen om natten, i skjul av pynten - og nå kom den for full fart med kurs rett på brygga. Det stod tyskere med kikkert på dekk.

Jeg avsluttet sendingen så fort jeg kunne uten at det måtte virke påfallende for dem som lyttet og peilet. De befant seg for lengst innenfor jordbølge-området. Jeg pakket mine saker og ting i en sekk og lot Lars få sekken. Han hadde også sett båten. Sekken tok han med seg ut og gjemte den mellom noen forblåste busker, i det han passet på at han hele tiden hadde huset mellom båten og seg.

"M 50 VS" kom stadig nærmere. Men ca. 30 meter fra brygga svingte den plutselig av og fortsatte med samme fart til den stoppet ved kaia på Hamnsund. Der lå den seg fore. Der lå den neste dag, og da hadde den fått forsterkning av de to andre peilebåtene som patruljerte fram og tilbake.

Det var klart at nå var mine dager på Torholmen talte. Den første tåkenatt sa jeg farvel til Lars og familien hans. De hadde steilt godt for meg. De hadde aldri klaget og aldri bedt om noe. De trakk nok likevel et lettelsens sukk da de så meg forsvinne i nattemørket og tåkehavet sammen med Johan og Sverre. De hadde fått beskjed og var kommet med robåt for å evakuere meg.

Jeg hadde bare Mark VII - det vesle radiosettet - og revolveren med og skulle først hjem til Johan og Sverre på Vigra. Alt annet som kunne vise tilbake til meg på Torholmen - som Mark XV-settet - var godt gjemt i ei steinrøys eller senket i sjøen.

Den 19. februar kunne jeg så gjenoppta sendervirksomheten, denne gang fra Godøya. Jeg hadde fått midlertidig tilhold hos Indolf som jeg kjente fra mottaket i Skorpesundet en snau måned før. Indolf drev landhandel og poståpneri på øya. Jeg bodde på et østvendt kvistværelse i huset til hans mor, med utsikt til såvel Ålesund havn som til nordgående og sørgående skipslei. Så snart våren kom, var det meningen at jeg skulle trekke opp i fjellet på Godøya og innrette meg der på eremitt-vis.

Jeg hadde nemlig tenkt å stå i jobben til ut august måned. I de lyse sommernetter var det som før nevnt stans i all båtforbindelse over Nordsjøen. At krigen skulle kunne ta slutt før den tid, falt meg ikke inn.

Men så begynte jeg faktisk å føle trang til en smule luftforandring og til litt ferie. Jeg følte også behov til å få oppklart visse misforståelser som var oppstått i forholdet mellom SIS og meg. Jeg ønsket videre en avklaring når det gjaldt forholdet mellom linge-karene og Milorg på den ene side og meg på den annen side. Det samme gjaldt Johan og Sverres dobbeltrolle i det farlige spillet.

Sverre hadde heller ikke noe imot en tur til London. Han hadde aldri sittet på et tog eller reist med fly. Han hadde aldri sett en større by enn Ålesund.

Fristelsen var ikke til å motstå, og jeg bad om at det måtte komme en båt fra Shetland for å hente oss. Men vi måtte garanteres tilbakereise til Norge innen 3 uker. Lenger turde ikke Sverre være fraværende fra Vigra uten at det ville forårsake folkesnakk.

Det kom positivt svar fra London, og natten til den 5. mars 1945 skysset Johan oss ut til møtestedet som denne gang var mellom Runde og Remøy. Før vi sa på gjensyn til Johan, avtalte vi særmeldinger over BBC slik at han skulle vite når vi kom tilbake og hvor han skulle plukke oss opp.

Det var med store forventninger Sverre og jeg steg om bord i "Vigra" som var kommet for å hente oss.

Radiostasjonen *HAGA* hørte historien til.

ANNEN DEL

OPERASJON TURID

VARTDAL BLIR VALGT

Mellom Ålesund og Måløy ligger det åpne Stadt-havet. Det var det nærmeste norske farvann til allierte fly- og flåtebasert og derfor av stor strategisk betydning.

Våren 1945 var det ingen SIS-stasjon i drift mellom Florø og Trondheim til å rapportere skipstrafikken. Det var en uholdbar situasjon, og under Sverre Roalds og mitt korte opphold i London ble det bestemt at jeg skulle søke å opprette en radiostasjon som kunne gi melding om alle skip som passerte, sørover før de gikk ut i åpent hav ved Stadt eller nordover før de måtte over det åpne havstykket på Breisundet.

Valget falt på Vartdal. Vartdalsfjella skulle ligge ideelt til, og Sverre hadde en kjenning på Vartdal, Knut Flåskjer, som man håpet skulle kunne yte den nødvendige hjelp ved opprettelsen av stasjonen.

I tillegg til å rapportere skipstrafikken til og fra Stadt-havet skulle jeg sende værrapporter.

Det var forutsetningen at *TURID* skulle være en døgnåpen stasjon. Det var derfor nødvendig for meg å ha med en medhjelper slik at vi kunne dele på vaktene. Karsten Devold ble plukket ut. Han hadde vært med som frivillig i vinterkrigen i Finland i 1939-40 og hadde nå tjenestegjort i 4 år i de norske styrker i Skottland.

ALT GÅR GALT

Det sies at tingene har en tendens til å hope seg opp til samme tid slik at alt kommer på en gang.

Slik gikk det med radiostasjonen *TURID*. Alt hopet seg opp og gikk galt fra første stund.

Det begynte på Shetland. Vi hadde, som tidligere nevnt, avtalt særmeldinger over BBC med Johan Roald slik at han skulle vite når vi kom tilbake og hvor han skulle plukke oss opp. Slike særmeldinger kom alltid etter hver nyhetssending på norsk fra BBC i London. Det var beskjeder eller meldinger i kode, tilsynelatende meningsløse setninger.

Det som gikk galt, var at særmeldingene ble liggende over et døgn i BBC før de ble sendt, og at avreisen fra Shetland derfor ble tilsvarende utsatt.

Det igjen betydde at ubåtjageren "Vigra" kunne runde Erkna først natten til den 27. mars som var en søndag. Ubåtjageren var alene på havet denne natten. Ikke noe særlig morsomt når man vet at Erkna lå midt i peilefeltet både for peilestasjonen på Giske og for radarstasjonen på Vigra.

Johan var ikke i humør da vi kom. Vi ble heller ikke i bedre sinnsstemning av det han kunne fortelle. Sverres "ferie-fravær" hadde forårsaket bygdesladder på Vigra. Tyskerne hadde foretatt en nattlig razzia i naust og uthus på Torholmen. Allierte fly hadde skutt fyret på Erkna i brann uken før. Fyrvokteren hadde forlatt øya, og det kunne ventes tysk inspeksjon av skaden så snart været roet seg.

Ubåtjageren "Vigra" satte kursen tilbake til Shetland etter at alt utstyret var bragt på land og plassert i et skur ved sjøen. En liten motorbåt som vi hadde med, ble satt inn i et naust. Johan og Sverre dro hjem til seg i ly av nattemørket, mens Karsten og jeg ble igjen i skuret på Erkna. Sverre skulle allerede samme dag reise til Vartdal for å snakke med Knut Flåskjer.

Sverre Flåskjer fortalte etter krigen om dette:

"Den første kontakt fikk jeg med ekspedisjonen *TURID* den 27. mars 1945 da Sverre Roald kom til gården Flåskjer kl. 11 med motorbåt. Han søkte først forbindelse med Knut Flåskjer ... og forega at han ville kjøpe bjørketømmer. Men i stillhet fortalte han at han hadde i oppdrag å finne et sted hvor to menn kunne oppholde seg og sende rapporter om tysk skipsfart m.m.

Knut Flåskjer spurte så meg om jeg ville hjelpe til. Etter å ha tenkt over det et øyeblikk lovet jeg å gjøre det vesle jeg kunne for denne ekspedisjonen. Det ble avtalt at neste kveld den 28. kl. 21 skulle Sverre Roald komme tilbake med de to."

Jeg var ikke særlig høy i hatten, den dagen vi tilbragte på Erkna. Jeg gikk jeg over og sjekket at mitt gamle lager var intakt. Jeg gikk også over de sist medbragte kasser og kolli og søkte å prioritere dem etter når behovet for de forskjellige saker og ting ville melde seg. For øvrig var det bare å vente og se. Og galt gikk verre.

Om kvelden kom havskodda sigende, og det blåste opp. På grunn av det oppiskede havet og dragsuget rundt Erkna viste det seg umulig for Johan og Sverre å komme inntil med motorbåten sin da de kom ut på natten. De måtte bruke robåt. Det viste seg heller ikke mulig å få satt vår medbragte motorbåt på sjøen. Vinden bare økte på, og vi måtte bære det aller nødvendigste av utstyret fra skuret tvers over øya til et naust ved ei lita vik på lesiden.

Derfra fraktet vi det over i motorbåten til Johan og Sverre ved hjelp av en medbragt gummiflåte, som vi halte fram og tilbake.

Tiden gikk faretruende fort, og det hadde lysnet av dag før vi kunne betrakte oss som ferdige. Faren for at tyskerne kunne ha observert våre merkelige bevegelser fra sine stasjoner på land var absolutt til stede. Vi satte derfor kursen mot fiskebankene utenfor Erkna og la oss fore der til ut på dagen. Intet skjedde. Så ble kursen igjen lagt om. Johan ble satt i land på Vigra. Vi andre fortsatte forbi Alesund og sørover langs skipsleia til vi etter mørkets frambrudd befant oss i Vartdalsfjorden. Der gikk Knut Flåskjer og Sverre Flåskjer langs riksvegen og loste oss til landingsplassen ved hjelp av signaler fra en lykt.

Jeg lar Sverre Flåskjer fortelle igjen:

"Alt gikk etter avtale, og kl. 21.30 la båten opp under land på et sted som heter Katanes, litt ut for Ørstafjorden. Utstyret kom på land og ble båret et stykke opp fra sjøen og kamuflert. Det aller viktigste ble tatt med et stykke opp om riksvegen og gjemt. Vi prøvde å orientere våre nye venner om det nye terrenget de nå stod midt oppe i, men det var vanskelig da det var tungskyet og litt småregn. Vi reiste så hjem kl. 2 morgen og avtalte samme møtested den 31. mars."

Riksvegen forbi selve Rjåneset gikk langs fjorden. Fra veggen steg fjellet bratt til en høyde av 600-800 meter. I dette ukjente og ugjestmilde terrenget skulle Karsten og jeg nå orientere oss og finne et sted hvor radiostasjonen kunne etableres. Vi hadde bare natten til rådighet. For riksvegen var til stadighet trafikkert av tyskere, og på Berkneset tvers over Ørstafjorden, ca. 5 kilometer borte, lå et tysk hærbatteri.

Også her på Rjåneset forfulgte uhellet oss. Galt gikk verst. Vi hadde av terrengmessige og sikkerhetsmessige grunner ikke fått satt opp telt, men lå under åpen himmel i skjul av noen einerbusker. Den andre natten etter at vi var kommet, var Karsten og jeg på veg opp den ulendte fjellsiden som vendte mot Håvoll, da han gikk seg fast. Han måtte la ryggsekken med soveposen gå, og vi fant den ikke igjen. En gammel ryggskade som han hadde pådratt seg i Finland gikk samtidig opp, og han var i tiden som fulgte sterkt redusert.

I den følgende uka lå vi under åpen himmel, to mann i én sovepose. Det var kaldt. Det blåste. Det regnet. Hva som var verre, all vår søken etter et sted til å etablere en radiostasjon hadde vært forgjeves.

Nå kom Sverre Flåskjer oss til unnsetning. Vi hadde hatt et kort møte med ham den 31. mars. Siden var Knut og han blitt borte for oss -- og vi for dem. Vi hadde gått om hverandre i mørket og i det ufysiske været. Under letingen etter oss hadde imidlertid Sverre Flåskjer funnet det han mente måtte være et ideelt sted for en skipsradiostasjon.

Jeg støtte ved et tilfelle på Sverre den 5. april, og han fulgte meg opp til stedet. Det var en slags fjellhylla ca. 250 m.o.h. Ingen sti førte til hylla. For å klatre opp måtte man holde seg fast i fjellbjørk og einerbusker, forsere ei steinur og kravle over et svaberg. Stedvis måtte man krype på alle fire. Gikk man feil, bar det utfor fjellsiden og rett ned.

Hylla var som et lite platå oppe i bratte fjellet, omkranset med bjørkeskog mot sjøen og en bratt fjellknaus på den andre siden. Jeg så med en gang at en leir her ville ligge 100 % trygt til. Den ville være usynlig både fra sjø og fra land. Telt ville man kunne se først på ca. 10 meters avstand.

Samtidig bød platået på ypperlige muligheter for observasjoner av alle fartøyer som gikk forbi. Skipsleia lå mindre enn en kilometer borte. Fra platået hadde man utsyn ikke bare over en del av Vartdalsfjorden, men også over innløpene til Ørstafjorden, Voldafjorden og Syvdefjorden. Dessuten så man sør gjennom Rovdefjorden.

Natten til den 7. april slo så Karsten og jeg opp leiren på platået.

Det som nå meldte seg som problemet, var å få bragt utrustningen opp det bratte lendet. Johan og Sverre Roald hadde vært nye turer til Kataneset med utstyr og proviant fra Erkna, og vi trengte mer hjelp til bæring opp den kronglete atkomsten. Jostein Kleiva kom i tillegg til Knut Flåskjer og Sverre Flåskjer. Han ble vår tredje mann på Vartdal.

To uker etter ankomsten til Vartdalstranda var praktisk alt båret opp og stasjonen *TURID* vel etablert. Et stort telt ble oppholdsrom og soveplass og ga ly mot vær og vind. I et mindre telt ble selve radiostasjonen montert. På en trerot like ved teltveggen var dynamoen som ga strøm til batteriet, satt opp. Vi sveivet og sveivet, og strøm til senderen ble det.

Den 14. april ble en god dag. Det første telegrammet fra *TURID* ble sendt til London som kvitterte. Det anga den nøyaktige posisjon for konvoiene når de passerte Berkneset (62° 13' nord, 05° 57' øst). Det neste telegrammet ble sendt samme kveld. Det fortalte at kl. 21.30 G.M.T. hadde to lasteskip på 2.500-3.000 tonn med last og et tankskip under 3.000 tonn i ballast passert for sørgående, eskortert av to armerte trålere, og med en fart av 8 knop.

Fra nå av ble alle forbipasserende tyske skip og konvoier meldt av. En time etter at de hadde passert Berkneset, visste London det og kunne gi melding til fly- eller flåtestyrker som måtte befinne seg utenfor kysten. Ingen skip kunne passere uten at vi så eller hørte det. Dur fra maskin eller motor ga gjenlyd mellom fjellsidene på begge sider av fjorden.

To ganger om dagen sendte jeg værrapport med angivelse av skydekkets høyde, vind- og nedbørforhold o.l.

Men gleden ble kortvarig. Mer gikk galt. *HAGA* hadde hatt radiokontakt med London i 7 måneder. For *TURID* ble det en brå slutt etter 6 - seks - dager.

Sverre Flåskjer var den som hadde vært til størst hjelp og støtte for Karsten og meg. Siste gang han kom, var natten til torsdag den 19. april. Han hadde med nysilt melk og nybakt brød og kunne fortelle at Sverre Roald hadde ringt ham samme kveld og sagt at han ville komme en av dagene med resten av provianten og utstyret fra Erkna.

Lite ante vi da at faren skulle komme fra den kanten - så fort.

SLAGET

HVA ANDRE KAN FORTELLE

Vi hadde følgende tommeltottregel i motstandsbevegelsen:

"Når noen ble arrestert, var det om å gjøre å få ut et varsel til de respektive motstandskretser så de kunne ha en sjanse til å ommøblere i tide. Først gjaldt det å advare den arrestertes nærmeste ledd. Når så de arresterte ble satt under kryssild og press, var målet at de skulle forsøke å holde tett med farlige opplysninger i ett døgn. Da kunne de ha et håp om at de nærmeste illegale medarbeiderne hadde rukket å ta sine forholdsregler, eventuelt å flykte."

I tilfellet *TURID* sviktet regelen totalt. Jeg lar forfatteren Ragnar Ulstein fortelle:

"SIS-agentane hadde hatt vanskar med å finne ein høveleg stad for stasjonen oppe i fjellet, og det hadde drege ut før dei kom i gang med sendingane. Sverre Roald hadde sett seg ned og skrive ein rapport om desse vanskaner, og han hadde samla ein del andre dokument som han ville sende over med ein ubåtjagar 19. april."

Sverre skulle om kvelden møte ubåtjageren som skulle komme med en last våpen til Milorg.

Den 19 april var det imidlertid etter ordre fra sjefen for Sikkerhetspolitiet, general Rediess, satt i gang en storaksjon over hele landet med sikte på å avsløre fiendtlige radiosendere. Passkontrollen i Alesund var denne dagen ekstra streng. En eneste sammenhengende rekke av ulykksalige omstendigheter førte til at Sverre Roald ble arrestert av Gestapo da han kom innom Alesund på veg til møtestedet med ubåtjageren, og dokumentene ble funnet.

"Sverre tenkte på alle papira dei hadde funne, rapporten om SIS-stasjonen på Torholmen og Vartdal ... Gestapo kunne reise rett til Vartdals-kontaktene og tvinge seg fram til stasjonen oppe i fjellet, dei kunne reise til Torholmen og

hente Lars, og sjølvsagt direkte til Vigra og hente hans familie og ... endå fleire.

(...)

Same natt - natta til den 20.april - var ein styrke under leining av gestapo-offiserar på Vartdal..."

Sverre Flåskjer fortalte om dette:

"Jeg (var) på sangøvelse om kvelden, og da jeg i 23-tiden syklet hjem, la jeg merke til en båt som litt etter hvert kom ut av regntykket og nærmet seg land uten signaler eller lys. Men da jeg var vant til å se tyske båter komme under land, festet jeg meg ikke større ved det før båten stoppet kloss under land. I mørket kunne jeg skimte en småbåt de hadde satt ut og hørte lyden av noe som jeg tenkte var et eller annet de skulle ha i den. Jeg sto da på vegen rett ovenfor, ca. 100 meter fra sjøen. Jeg tok da til å spekulere på om det var meg de var ute etter, for jeg hadde radioapparat og dessuten stelt litt med illegale aviser. En av disse to ting regnet jeg med at den eventuelle arrestasjon gjaldt. At det kunne være Erling Rønnebergs ekspedisjon de var ute etter, tenkte jeg ikke på, for jeg regnet med at de lå på et helt trygt sted som var uråd å oppdage."

Sverre Flåskjer gjemte sykkelen i skogen og satte seg i et skogholt ovenfor husene på gården og ventet. Han fikk se et svakt lys og hørte banking på en dør. Han lurte seg opp på en høyde:

"Der brente lys (i huset til Knut Flåskjer), og jeg skjønnte at der var tyskere. Da ble jeg som lamslått, for nå skjønnte jeg at det var Erling og Karsten det gjaldt. Så fort jeg kunne, prøvde jeg å komme tilbake til sykkelen for å komme bort til de to, men det var mørkt og tett regn, så det gikk ikke så fort å komme gjennom den tette skogen. Da jeg nærmet meg vegen, kom jeg til å stige på en råttne kvist som brakk med et lite smell. Jeg stoppet og hørte da 3 tyskere snakke ca. 50 m. fra meg. Vegen var sperret..."

Det ville likevel ikke ha gjort noen forskjell, for tyskerne visste allerede om landingsplassen på Kataneset og hadde satt ut vakter ved riksvegen der.

Slik fortalte Knut Flåskjer etter krigen om sitt første møte med tyskerne:

"Mallossek slo med en kølle av spiralfjær som det var en metallklump i den ytterste enden av..."

Køllen het Totenschläger, var et av Gestapos torturredskaper og hadde en forferdelig virkning.

Her er en Totenschläger.

Mishandlingen fortsatte. Erich Richard Mallossek, aksjonsleder, fikk hjelp av tolken Kurt Walter Nowack, en av de ca. 20 marinefolkene som deltok i aksjonen, og som slo med et 75 cm. langt stykke av et sykkeldekk han hadde funnet i gangen.

Knut Flåskjer fortalte videre:

"Etter denne mishandlingen syntes jeg det var for galt at min familie og mine barn som var i sideværelset og kunne høre all ting, skulle høre hvordan jeg ble prylt, og så sa jeg at jeg visste hvor de var gått i land med senderen. Jeg ville på denne måten komme ut slik at familien ikke skulle høre noe mer til mishandlingen. Men tyskerne sa at de allerede visste om landingsplassen... Da vi kom dit bort, nektet jeg alt videre kjennskap til senderen. Mallossek slo meg da igjen med køllen sin og slo meg så kraftig at jeg svimte av."

Og han fortsatte:

"Jeg var sikker på at disse oppe i fjellet allerede var kommet i sikkerhet, for tidligere på kvelden hadde jeg hatt besøk av lærer Flåskjer, og ettersom jeg under forhøret hadde hørt at denne ikke var arrestert, gikk jeg ut ifra at han hadde gått til fjells og varslet. Hvis jeg ikke hadde trodd dette, hadde jeg antagelig holdt munn enda lenger..."

Men så ville altså mer gå galt. Sverre Flåskjer hadde måttet gi opp sitt forsøk på å varsle oss i leiren og i stedet måttet sette opp over fjellet for selv å gå fri.

Erich Richard Mallossek, aksjonslederen på Vartdal, fortalte under et forhør i Akershus landsfengsel høsten 1945 om hva som så hendte:

"Da styrken kom fram til teltene, tok de post rundt det største, skar gjennom teltets barduner og slengte seg på en kommando over teltet og holdt ved hjelp av teltduken fast dem som var inne..."

Kurt Walter Nowack beskrev da han ble forhørt på Akershus samme høst, hendelsesforløpet på følgende måte:

"Vi tok stilling rundt teltet og løsnet pluggene det var festet med fra marken, for vi ville rykke teltet bort på et gitt signal, slik at vi kunne komme til dem som lå inni.

Dette viste seg imidlertid å være et feilgrep, for da vi skulle rykke det bort, viste det seg at det hadde fastsydd bunn.

SD-mannen Mallossek bøyde seg ned og følte på duken til han fant hodene på dem som var inne, og så skar han hull i duken og drog dem ut. Deretter surret han hendene deres sammen..."

Nowack forteller videre:

"I mellomtiden la jeg merke til at Rønnebergs hender var blitt blå, så hardt var de surret sammen. Jeg sa fra til SD-mannen, og han sa at jeg kunne løsne dem litt... Det sto enda en tysker foran Rønneberg og passet på ham. Rønneberg slo imidlertid plutselig nedover med begge hendene slik at han sprenget surringene, og så forsøkte han å springe bort til skrenten som gikk nesten rett ned. Han ble imidlertid truffet av et skudd før han kom så langt og falt sammen..."

HVORDAN JEG OPPLEVDE DET SOM HENDTE

Det var tidlig morgen den 20. april 1945.

Adolf Hitler skulle fylle 56 år den dagen. Feiringen var grundig planlagt også i Norge. Over 350 000 soldater, mange av dem elite-soldater, stod fortsatt i landet. De holdt Festung Norwegen, den norske festning, som struttet av 2 500 kanoner i 400 fort langs norskekysten. Berkneset med en styrke på rundt 100 mann og med sine 4 10,4 cm kanoner var bare ett av dem.

De omkring 20 tyske marinesoldatene, anført av Mallossek, som var på veg opp i Vartdalsfjellet, hadde ganske andre alvorlige ting å tenke på den grytidlige morgenen enn feiringen av der Führers fødselsdag. De skulle ta en fiendtlig radiosender.

Slik opplevde jeg det som hendte på plataet. Jeg siterer fra min tjenesterapport av 7. juli 1945 til SIS og Forsvarsdepartementets etterretningskontor:

"Kl. 04 fredag morgen den 20. april dormet jeg av etter å ha holdt vakt hele natten. Kl. 06 skulle jeg sende dagens første værrapport. Vindbygene kom i sterke kast, suste og ulte bort gjennom fjellsiden og døde hen. Regnet øste ned. Av og til gikk det over til sludd.

Kl. 04.25 i grålysningen våknet jeg brått da teltet ramlet sammen. Jeg hørte rop og skrik, og i neste øyeblikk gikk jernbeslåtte støvler som trommestikker over teltduken. Hurtig grep jeg etter revolveren som lå på sin faste plass ved siden av soveposen om natten. Men glidelåsen på soveposen var gått i vranglås, og jeg fikk ikke hendene opp. forsiktig fikk jeg plassert hodet mellom et par ryggsekker. Det var bare å vente og se.

Så lød et kommandorop. Trampingen opphørte like plutselig som den var begynt, og et øyeblikk var det dødsstille. Teltduken ble flerret opp med kniv, med et brutalt grep ble jeg revet ut av soveposen - og i en-to-tre var håndleddene mine surret sammen med tau, og jeg hang "bevisstløs", som jeg forega, i armene på et par soldater. Noen slag hadde ikke den ønskede virkning: Jeg våknet ikke til live igjen.

Forsiktig åpnet jeg øynene på klem. Det krydde av marine-soldater i grå uniform på det vesle plataået, væpnet til tennene med håndgranater og maskinpistoler ... De sprang fram og tilbake og rev sakene våre hulter til bulter ... Noen få meter unna stod Karsten. Han var alt tatt i forhør av en sivilist.

Jeg lukket øynene igjen. Jeg visste hvilket ansvar som hvilte på meg: Ansvar for en rekke medmenneskers liv og skjebne. Ansvar for at ikke deler av Milorg og deler av Hjemmefronten ble rullet opp og sprengt. Jeg visste alt for mye. Og et aldri så lite ord fra meg - presset fram under tortur - jeg torde ikke tenke på hva følger det ville kunne få.

Dette var slutten. Det følte litt bittert, men det sa seg selv. Og slutten kunne bare bety en av to ting. Tortur og henrettelse. Eller selvmord. Jeg var ikke i tvil om valget. Men hvordan? Jeg hang mellom to soldater, bundet på hendene, omgitt av soldater på alle hold. Jeg kjente en maskinpistol bli presset inn mot magen min, og jeg hadde svaret. Tyske soldater var disiplinerte. De handlet under ordre, og de hadde utvilsomt instruks om å skyte uten nøling ved ethvert forsøk på flukt.

Det var blitt løsnet litt på båndene mine. Med ett slet jeg meg løs fra dem og gjorde et sprang i retning av stupet der plataået sluttet og det gikk rett ned. Rat-tat-tat! Det knitret fra maskinpistolen. Noe glødende varmt brente seg inn i meg, og jeg knakk sammen.

Jeg fikk et spark og hørte en rå stemme skrike: "Verdammer Schweinhund!" Jeg ble nå bundet på hender og føtter og lempet ned i en sovepose. Smerten og tørsten ble uutholdelig, og jeg vendte meg i min nød til tyskerne - på tysk: "Wasser!" Et nytt spark fulgte. Jeg ble spurt om navn og adresse og svarte i henhold til det falske legitimasjonskortet mitt. Jeg ble spurt om jeg hadde noen siste hilsen til min familie og svarte at jeg hadde ingen."

Soldatene var nå ferdige med å rydde og pakke sammen sakene og tingene våre på plataået. Transporten ned fjellet kunne begynne. Jeg ble delvis heist, delvis slept og delvis båret i soveposen. Nede ble jeg slengt hen på bakken i et myrdrag ved siden av riksvegen, og her tilbragte jeg de neste 12 timene i soveposen, for det meste overlatt til meg selv. Karsten så jeg ikke. Det var tydelig at tyskerne var på jakt etter en eller annen, hvem visste jeg ikke. Alle som passerte på riksvegen ble nemlig stoppet og papirene deres sjekket. Ute på fjorden gikk en vaktbåt fram og tilbake, fram og tilbake. Jeg vet nå at det var Sverre Flåskjer de var ute etter.

Det blåste fortsatt. Regnet var gått over til sludd. Jeg frøs meg stiv og blødde meg hvit i soveposen. Jeg fikk ikke noe dekke over meg og ingen form for førstehjelp. Det var tydelig at jeg var oppgitt.

Først langt ut på ettermiddagen la vaktbåten til land, og Karsten og jeg ble bragt om bord og under dekk. Kapteinen kom med en sprøyte morfin og en kopp kaffe. Kaffen kom straks opp igjen. Jeg husker at jeg så på Karsten. "Jeg har nok fått ulivssåret," sa jeg. Mer snakk ble det ikke.

En god time senere oppfattet jeg at vaktbåten la til kai. Et par sivile med bredbremmet hatt og sid kappe med belte dukket opp i luken, så ned på meg, ristet på hodet og forsvant. En stund senere kom det to sykepleiere fra Alesund sykehus. De hadde med en bære, plasserte meg på den og manøvrerte bæren forsiktig opp på dekk. Der stod en av de sivile. Han sa på gebrokkent norsk et par ord til sykepleierne - og så kjørte sykebil, med dem og meg. Ingen tyske soldater, ingen gestapist i sivil fulgte med. Det var enda tydeligere at jeg var oppgitt.

Jeg ble bragt til Alesund sykehus og bad straks om å få tale med assistentlegen som jeg kjente. Jeg satte ham inn i situasjonen og sa at han måtte sørge for at en del navngitte personer, som jeg regnet med ville komme i faresonen, ble advart slik at de kunne gå i dekning. Jeg hadde også en privat samtale med min far som var blitt tilkalt av sykehusets overlege.

Sjokket og blodtapet etter skuddsårene hadde vært stort. En kule hadde gått inn i brystet, trengt på skrå gjennom de indre organer og stoppet bak ved ryggraden. En annen kule hadde gått gjennom høyre arm.

Jeg fikk 4 blodoverføringer og ble operert ved 22-tiden om kvelden. Neste morgen ringte de fra Gestapo i Alesund og spurte om jeg var død. "Ikke enda," svarte overlegen, "men nå er det tett før straks." Det samme svar fikk de da de ringte senere på dagen, og de slo seg foreløpig til ro med det. Det var stadig ikke utplassert noen tysk vakt utenfor sykeværelset mitt, og det var heller ingen tyskere på eller ved sykehuset.

Den andre dagen dukket gestapisten Mallossek, aksjonslederen fra Vartdal, opp. Han visste nå mitt riktige navn, og jeg hadde mitt første forhør. Det ble svært kort. Jeg snakket delvis i feber og villelse, og han var ikke stort klokere da han gikk enn da han kom.

Jeg var fortsatt uten tysk vakt.

Imens la Milorg og Hjemmefronten i samarbeid med overlegen planer for å befri meg så snart jeg var kjekk nok til å kunne tåle påkjenningen ved å bli flyttet. En ung gutt på min alder og av min størrelse var nettopp død på sykehuset. Overlegen skulle operere hans lik slik som jeg var blitt operert. Så skulle det kastes ut gjennom vinduet fra mitt værelse i 4. etasje. Gestapo hadde sett såpass lite til meg, og liket ville bli så skamfært at man regnet med at de ville la seg føre bak lyset. Selv skulle jeg overta den ledige plassen i den dødes kiste og føres til bærehuset ved Alesund kirke - som første stoppested.

Planene var klare. Men jeg var stadig for svak.

Så ble Gestapo oppringt av en ansatt på sykehuset og fortalt at noe var i gjære. Uvedkommende kom og gikk, og jeg var slett ikke så dårlig som det ble gitt inntrykk av. Og ut på ettermiddagen den tredje dag stod Mallossek, fulgt av en tysk lege, plutselig i sykeværelset. Den norske overlegen ble tilkalt. Mallossek var ildrød i ansiktet av sinne og forlangte meg øyeblikkelig utlevert.

Overlegen nektet.. Enhver flytting ville være uforsvarlig, sa han. Han fikk medhold av den tyske legen.

Det hjalp ikke. For en spion, en agent for en fiendtlig stat gjaldt ingen regler, ingen nåde. Jeg skulle sikres. Jeg fikk bedt en sykepleier som var til stede i rommet om en giftpille. Hun gikk ut og kom gråtende tilbake. Hun *kunne* ikke.

Like plutselig som Mallossek var kommet, like plutselig stod seks tyske soldater i døren, med gevær over skulderen og revolver i beltet. Jeg ble plassert på en bære og båret ned i en tysk Røde Kors-vogn.

Det var min svarteste stund under krigen.

I TYSK VARETEKT

Jeg havnet - av alle steder - på Borgund gamlehjem som lå i nærheten av mitt barndomshjem, og som nå var gjort om til tysk marinelasarett. Her lå de soldatene som var blitt skadet ved allierte angrep på tyske skip, fra sjø eller luft. Og her skulle jeg - som gestapistene uttrykte det - gjøres frisk nok til å kunne stå på egne ben når jeg skulle stilles opp foran eksekusjonsspeletongen for å skytes. Men først skulle jeg overføres til Trondheim, til Gestapos hovedkvarter i Misjonshotellet, og overtales til å fortelle alt jeg visste. Det var overlegen på marinelasarettet som skulle avgjøre spørsmålet når overføringen kunne finne sted.

Jeg ble forhørt om kvelden den 25. og den 28. april. Til stede den 28. april var en gestapist som var kommet helt fra Trondheim for å forhøre meg. Han het Gemmecke. Mer enn navnet visste jeg ikke den gang.

Jeg siterer igjen fra min tjenesterapport av 7. juli 1945:

Å nekte hadde ingen hensikt. Det hele lot til å være rullet opp. Gemmecke fortalte meg detaljert fra den augustkvelden i 1944 da jeg gikk i land på Erkna til den aprilmorgenen i 1945 da jeg ble tatt på Vartdal - om fyrvokteren på Erkna, om Johan og Sverre, om Lars på Torholmen, om Sverre Roalds og min tur til England i mars i år...

Han slo ikke. Den tyske legen hadde sagt at jeg ville ikke tåle det. Tortur var øyensynlig heller ikke i Gemmeckes stil. Han satt på sengekanten og dinglet med beina og smilte og kjederøkte. Alt visste han.

Så tok selve eksaminasjonen til. Han reiste seg opp og sa: "Det kan kanskje enda bli en råd med deg, Erling." Han var på fornavn allerede.

"Vi lover å hjelpe deg hvis du til gjengjeld vil gjøre oss noen tjenester."

"Du vil frelse ditt eget liv og tjene ditt land ved det. For vi må stå sammen nå når bolsjevik-hordene kommer. Og vi vet at du er en god patriot - det har du vist ved å være villig til å sette livet inn."

"Forstår du oss? Du har gjort en dumhet, og vi gir deg sjansen til å gjøre den god igjen. Nå, hva vil du?"

Jeg svarte at jeg var klar over at jeg hadde gjort meg skyldig til dødsstraff, og at jeg var beredt til å ta følgene.

"Du har dine foreldre og en bror hjemme, ikke sant? Vel, nekter du å snakke, vil det bli meget ubehagelig for dem. Vi vet nemlig ting om dem som du ikke har fortalt oss."

Jeg var da ikke klar over at min familie allerede var flyktet, etter å ha fått melding fra fengslet i Ålesund om at de var kommet i faresonen.

"Tjenestene" besto i at jeg skulle angi mine kamerater i SIS. Gestapo krevde at jeg skulle oppgi hvem jeg hadde vært sammen med under opplæringen i London, og hvor de nå var stasjonert her hjemme. Det var tydelig at Gemmecke visste mer om selve radioskolen og commando-treningen enn jeg selv.

Jeg la da ut om en liten episode fra sommeren 1944 da vår forsvarssjef, kronprins Olav, hadde mønstret oss før vi skulle sendes hjem på jobb om høsten. Kronprinsen spurte et par av guttene om hvor de skulle og var i alles påhør - på en pen måte - blitt irettesatt av vår sjef. Slike opplysninger var ikke tilgjengelige hverken for Hans Kongelige Høyhet eller for andre dødelige.

Gemmecke lot til å more seg over historien og lot temaet falle. For hvordan kunne nemlig da jeg, en simpel menig, kjenne til dette?

Mitt svar da han anklaget meg for å ha vært medskyldig i allierte angrep på norske fartøyer i kystfart, bragte meg utvilsomt til å stige i hans aktelse. Jeg sa at jeg bare hadde meldt fra om tysk skipstrafikk og ikke om norsk rutefart, og jeg refererte mitt telegram til London etter overgrepet mot lokalbåten "Eira".

Han lot til å more seg også over den reaksjon dette telegrammet måtte ha fremkalt hos de høye herrer i England.

Mitt navn hadde vært ukjent for Gestapo inntil jeg ble tatt med radiosenderen oppe i Vartdalsfjella. Han lot til å godta min historie om studenten som da Universitetet i Oslo ble stengt i november 1943 og 1 200 studenter ble tatt, etter påskyndelse av en "filleonkel" - jeg traff ham i London under mitt siste opphold der i mars i år - på egen hånd hadde tatt seg over svenskegrensen.

Men så sto hans forstand stille. Hvordan hadde jeg kunnet gå foran andre flyktninger i køen og komme meg til England før tre måneder var gått? Det satt 50 000 igjen i Sverige, som mer enn gjerne ville ha tatt min plass i flyet. Her var et eller annet som ikke stemte.

Jeg fortalte om mine skiturer på Sula før krigen, ofte i følge med min gode venn Andreas Lerheim fra Langevåg - som jeg for øvrig først lærte å kjenne i London. Jeg diktet opp det brevet han hadde sendt meg i Sverige der han spurte om jeg ville komme over til England. Han visste at jeg hadde lært å telegrafere som speider, og at jeg hadde utviklet meg til en ganske brukbar amatørtelegrafist. Han kunne ha bruk for meg på sitt kontor.

Jeg var ung, nysgjerrig, vitebegjærlig - jeg hadde lyst til å oppleve England i krig - og dermed var jeg solgt.

Det ble ingen kontorjobb. Stikk i strid med forutsetningene fikk Lerheim meg innrullert i hæren. Jeg ble utskrevet til den hemmelige etterretningstjenesten og sendt på radioskole for å perfeksjonere meg som telegrafist og for å lære om koder.

Jeg var allerede i uniform. Jeg var under den militære straffelov og hadde ikke annet å gjøre enn å lystre ordren om å reise hjem. Mine sjefer i London var imidlertid klar over at jeg ingen erfaring hadde fra illegalt arbeid i Norge, og at jeg ingen kontakter hadde her hjemme. Derfor fikk jeg oppgitt Sverre Roald som den jeg skulle henvende meg til ved hjemkomsten i august 1944. Resten kjente de til.

Gemmecke spurte hvorfor jeg hadde forsøkt å begå selvmord. Jeg sa at jeg foretrakk den måten å dø på framfor å bli torturert først og skutt siden. Han beklaget sterkt at en soldat hadde skutt når det hadde vært nok å strekke ut en arm eller å sparke bein under meg.

"Vi tyskere torturerer ingen," fortsatte han. Men i det han gikk ut døren fra mitt værelse, snudde han seg og føyde til: "Ingen regel uten unntak. Det er mulig at du blir unntaket - dersom du ikke snart forteller oss sannheten, hele sannheten!"

Jeg vet nå at Gemmecke må ha vært en av de aller dyktigste folkene Gestapo hadde i Norge. Han var nestkommanderende i

Trondheim og den beryktede bandeleder og torturist Henry Rinnans overordnede.

Gemmecke selv brukte ikke rå makt. Han viste tiltro og velvilje. Han ble etter krigen kjent for sin evne til å påvirke de arresterte og til å få opplysninger ut av dem på den måten.

Hans underordnede i Trondheim, nordmannen Henry Rinnan, var Gemmeckes rake motsetning. Over 1 000 norske kvinner og menn ble fengslet, mange grovt torturert, og minst 80 mistet livet som følge av Rinnan-bandens virksomhet. Rinnan selv og 9 medlemmer av hans bande ble dømt til døden og henrettet etter krigen.

Jeg visste så alt for godt hva jeg hadde i vente hvis jeg havnet på Misjonshotellet i Trondheim, eventuelt i Rinnans såkalte "bandekloster". Til min fortvilelse kjente jeg meg kjekkere og kjekkere for hver dag. Med skrekk og gru så jeg feberkurven stadig synke. Jeg ville snart bli frisk nok til å kunne overføres.

Jeg kledde meg naken om natten og lå uten dyne for åpent vindu og frøs. Like lite hjalp det. Temperaturen nærmet seg den normale, og en dag kunne jeg reise meg opp i sengen uten hjelp og ta de første vaklende skritt bortover gulvet.

Flukt eller befrielse utenfra var begge deler like utenkelig. Utenfor døren til mitt sykeværelse var det vakt døgnet rundt, og i terrenget rundt marinelasarettet var ved nattetid postert opptil 30 soldater. De hadde ordre om å skyte ved den minste foranledning.

Tankene mine samlet seg mer og mer om vinduet som løsningen. Mitt værelse lå i 3. etasje mot vest, med utsikt over Borgundfjorden og til Sula - mitt fjell fra barndommens dager. Jeg så og hørte barn leke nede ved sjøen. Jeg så unge mennesker spasere forbi, arm i arm. Jeg så gresset bli grønt og hørte fuglene trille og juble. Og jeg så ned. Sement. Jeg kunne ikke. Ikke enda...

Gestapo hadde jeg ikke sett eller hørt noe mer til.

Den 1. mai fikk jeg vite at Hitler var død. En soldat kom gråtende inn til meg og fortalte det. Det var verre enn om han hadde mistet sin far og mor, sa han. Men det hadde ikke lagt noen demper på hans vilje til å slåss til det siste hvis han fikk ordre om det. Det gjaldt de andre soldatene på marinelasarettet også. Jeg hadde begynt å få besøk av flere.

Våren kunne nok bli farlig. De 350 000 tyske soldatene stod her fortsatt. En person av ti tilhørte okkupasjonsmakten. Hver fjerde eller femte mann i landet var tysk soldat. Ingen visste om de ville gi seg uten kamp.

Jeg hørte Vidkun Quisling tale i radio den 5. mai, med klar beskjed om at hans NS-regjering med alle midler ville opprettholde ro og orden og sørge for at samfunnslivet gikk uforstyrret videre.

Men jeg hørte også jubelen bruse i København den samme dag, da Danmark ble fritt. I et halvt minutt var lasarettets radio stilt inn på Kalundborg.

Og ryktene begynte å gå. En soldat var innom hos meg og kunne fortelle at nå var ordren om å kapitulere kommet også til tyskerne i Norge.

Det ble natt og dag og natt og dag og natt igjen. Tiden stod stille.

Og så dagen: den 8. mai 1945. Fra Gestapo i Ålesund kom det beskjed til marinelasarettet om at jeg var fri.

Snart var sykeværelset mitt fullt av soldater. De kom for å gratulere og for å by meg min første sigarett på tre uker. Det var ingen sorg eller glede å spore hos dem. Det eneste måtte være en synlig lettelse over at krigen endelig var slutt.

Det var følelsen av lettelse som mer enn noe annet preget også meg. Jeg var trett på kropp og sjel - og lettet over at det hele nå var over.

Jeg stod opp av sengen, fikk låne meg noe tøy og vaklet ved egen hjelp ned trappene og ut. Det var blitt ettermiddag. Utenfor stod en sykebil fra Ålesund sykehus. Solen skinte. Noen småbarn vinket med norske flagg i vinden. Jeg oppfattet ikke at det var meg de vinket til.

Jeg gikk inn i bilen som ventet.